

Mededelingenblad

Heemkundekring „Peelland”

**EIGENDOM
HEEMKUNDEKRING
HELMOND-PEELLAND**

September 1976

Drie-maandelijks tijdschrift
van
Heemkundekring "PEELLAND"

Sekretariaat
Ruusbroeclaan 50, Helmond.

Vervolg van: HET KASTEEL RAADHUIS VAN HELMOND

door de heer W. Strijbosch.

Het ontstaan en de ontwikkeling van het kasteel van Helmond.

De vroegste geschiedenis van Helmond, verliest zich in het duister verleden, waaruit geen enkel document is overgebleven.

Wanneer men de naam "Helmond" voor het eerst ontmoet, in de twaalfde eeuw, maakt deze landstreek deel uit van het hertogdom Brabant, dat zelf weer een deel was van het Duitse keizerrijk (920-1270).

Op welke wijze de hertogen van Brabant deze streken voor het eerst in leen uitgaven, is niet met zekerheid bekend.

Wel weten we dat, kort voor 1220, de latere heerlijkheid Helmond in het bezit kwam van hertog Hendrik I, hetzij door schenking, door koop of ruil.

Waarschijnlijk heeft Hendrik I, hertog van Brabant, het gekocht van een der zonen, een zekere Hendrik, uit het geslacht van Horn, een der eerste bezitters van Helmond.

Helmond lag in het hertogdom Brabant, dat zijn opkomst had te danken aan de graven van Leuven, die hun gebied door verovering, erfenis en belening, uitbreidden over de gouwen Brabant (Brussel) en Taxandrië (de Kempen).

Was het economisch leven van Vlaanderen geconcentreerd in drie, door die tijd zeer grote steden (Brugge, Gent en Yperen), in Brabant deed de textielnijverheid een menigte grotere en kleinere steden tot bloei komen.

De voornaamste waren Leuven, Brussel, Mechelen, Antwerpen, s'Hertogenbosch en Maastricht.

In de vijftiende eeuw verplaatste het zwaartepunt van de Nederlanden zich van Vlaanderen naar Brabant.

De Vlaamse weefnijverheid kwam tot verval, doordat Engeland zelf zijn wol ging verwerken.

De verzanding van het Zwin, en de natmurlijke uitdieping van de Hont tot de Westerschelde, waren mede oorzaak dat de handelskantoren en de bankiershuizen zich verplaatsten van Brugge naar Antwerpen, dat van 1450 tot 1585 verreweg de grootste, drukste en rijkste havenstad van Europa was.

Daar het een tijd was van aanval en verdediging, van behoud en verovering, komen de geografisch bevoorrechte punten het meest naar voren, maar soms ook punten, wier kracht in het isolement was gelegen; geen bergvestingen maar water- en moerasburchten.

De dorpen in Brabant waren voor een niet gering gedeelte veroveringen op de heide.

Sommige plaatsen waren door hun geografische ligging van strategisch belang.

Op deze wijze werd onder andere de opkomst van Eindhoven, Helmond en Weert gestimuleerd.

Helmond lag aan een zo genaamde "voorde", een waadbare rivierovergang.

Het ondiepe gedeelte in het riviertje deed dienst als brug. Het spreekt vanzelf, dat deze plaatsen verkeersknooppunten moesten worden, centra van economische en militaire gegevens.

Soms was de grond aan de ene zijde van het water gunstiger voor vestiging, dan de andere zijde.

Dit onder andere bij stroompjes met een breed moerassig dal.

Aldus ontwikkelde zich de eenzijdige bruggestad, zoals Helmond er ook een was.

Deze steden hadden als verterking een muur, wal of houten staketsel, een gracht maar vooral ook poorten.

De omtrek van de stadsmuren werd bepaald door de grondgesteldheid, door de uitgestrektheid der bebouwing langs de hoofdstraten en door de aanwezigheid van belangrijke

heemkundekring

"peelland"

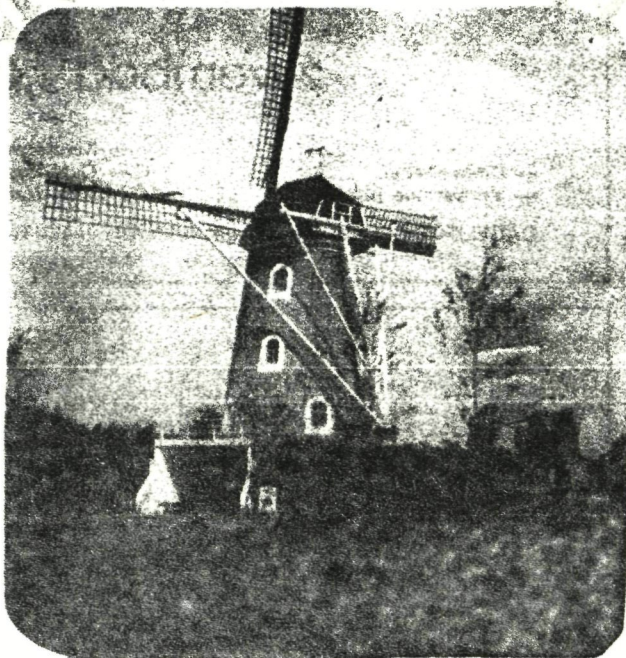
Helmond

Aan de leden,

September 1946

Na een lange rustperiode meenden wij de activiteiten weer te moeten hervatten.

Wij hebben de heer S. H. A. M. Zoetmulder bereid gevonden om voor ons een lezing te verzorgen over de Brabantse molens.

Ieder die het boek „De Brabantse Molens”, waarvan hij de auteur is, kent, zal met ons willen geloven, dat wij een gedegen lezing krijgen over dit onderwerp. En dat zal zeer zeker onze heemkundige kennis verrijken. Het onderstaande maakt ons al duidelijk, waarover de spreker het zal hebben.

Deze vergadering zal gehouden worden op
dinsdag 28 september a.s. om 8 uur in de zaal van „De Ameide”
Ameide, straat 5

Voor de lezing zal de voorzitter met u nog enkele huishoudelijke punten bespreken.

Mogen wij een goede opkomst verwachten?

Het Bestuur.

Voor in uw agenda.

26 oktober hebben we een lezing over de eerste pogingsontginning van de Peel.

9 december komt de heer J. Bergé en zijn dochter met 'n mode show uit de Franse Tijd.

De Brabantse molens

Wat zouden velen onzer tijdens de bezetting hebben moeten durven staan bij de vele ellende die we al hadden, als niet de partikuliere mulder ons de makende hand gelengd had? Hoe zou de toestand van de nog ruim honderd Brabantse molens geweest zijn, had niet de thans heersende werkloosheid door de subsidies van de D.N.C.W. naast die van Monumentenzorg, gemeenten en provincie, voorkomen dat deze opmerkelijke bouwsels — de eerste industrie — vormen — geleidelijk totaal uit het landschap gingen verdwijnen?

Wind- en watermolens hebben een grote rol gespeeld in de sociaal-economische situatie van een gemeenschap. Ze verraden thans nog de geleidelijke uitbreiding van het landbouwarcaal en hun geschiedenis weerspiegelt niet zelden de lotgevallen van een stad of een dorp.

Vooral de waterradmolens zijn van grote invloed geweest op het wel en wee van een streek, zoals de polderwatermolens in feite een streek „gemaakt“ hebben. Met name Brabant heeft zeer veel interessante watermolens gehad; die van Helmond behoort tot het verleden maar de enkele die er nog op de Dommel en de Kleine Dommel zijn, delen gelukkig in het herstelstreven.

G. Zoetmulder.

complexen die mede ingesloten moesten worden. Deze zichtbare tekens scheidden de stad van het platteland. De scheiding had en economische en staatsrechtelijke en bouwkundige betekenis.

Grenzen als deze, waaraan heel wat kosten waren verbonden, konden niet zo maar ineens verplaatst worden.

Aan zulk een verplaatsing zat heel wat vast.

Over het kasteel is ons vóór 1400 niets bekend.

Wel wordt er gesproken over een castellum, dat in de oudste stukken beschreven staat als "Het Huis", en dat wellicht tot jachtslot en tijdelijk verblijf heeft gediend van de oudste bezitters van deze goederen.

Hoe het oude kasteel eruit zag is niet te zeggen, al bestaat de mogelijkheid, dat het castellum van de keizerin weduwe, Maria van Brabant, (de vrouw van keizer Otto IV), van steen was opgetrokken, zoals bijvoorbeeld haar residentie in Leuven, toch bestaat het vermoeden, dat haar Helmonds verblijf uit hout was opgetrokken en door een houten palissade omgeven.

Deze houten huizen waren, zoals reeds gezegd, in de vroege middeleeuwen veel gebouwd, maar niet in staat de tijd te trotseren.

Een huis, zoals dat in Helmond meermalen werd genoemd, was in die dagen de naam voor een versterkte woning, kasteel of borch, en werd omgeven door een staketsel van grote zware palen, waar omheen dikwijls nog een gracht liep.

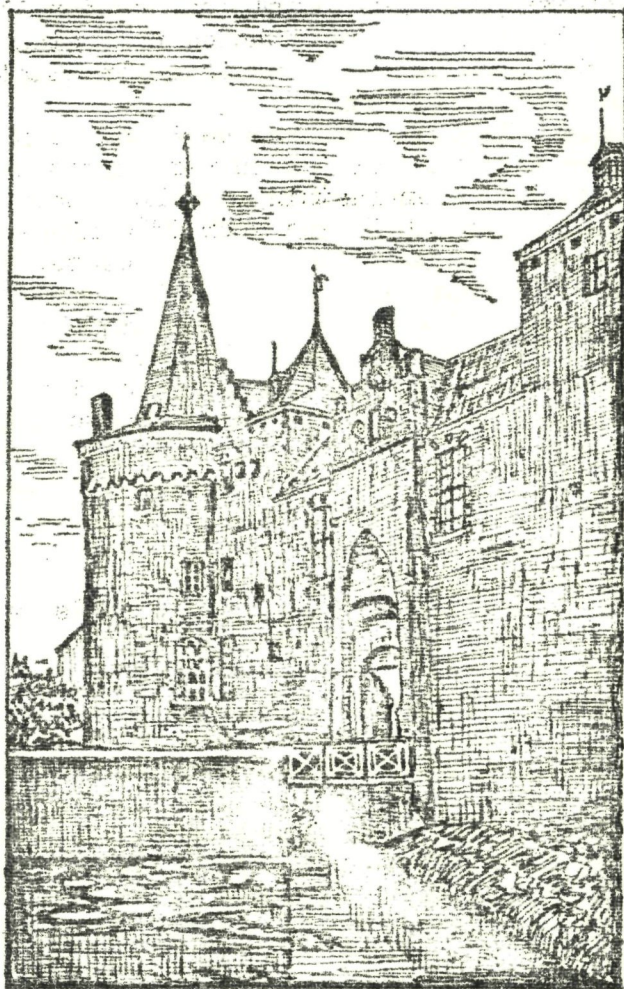
Daarbuiten lagen de bijgebouwen, schuren stallen etc., die ook omgeven werden door een palissade en een gracht.

In deze staketsels of hagen waren één of meer poorten die toegang gaven tot de voorborch en daarna tot de borch zelf.

Na de uitvinding van het buskruit, in het midden van de veertiende eeuw, voldeden ook hier deze houten huizen niet meer.

In de oorkonde van omstreeks 1400, wordt enkele malen gesproken over de aanleg van een stadsomwalling; naar alle waarschijnlijkheid is in die tijd ook het thans bestaande kasteel gebouwd.

Het bestaande kasteel van Helmond is waarschijnlijk volgens

—voorgevel, vóór de restauratie van 1922.

een van te voren opgezet plan, ineens opgetrokken. Om een groot rechthoekig plein, zijn vier vleugels gebouwd, met op de hoeken ronde torens.

Deze torens waren in de eerste jaren voorzien vankantelen en niet afgedekt.

(Deze kantelen zijn hier en daar nog te zien in het metselwerk).

Later zijn ze waarschijnlijk afgedekt door een platdak. De sierlijke spitsen hebben de oorspronkelijke afdekking vervangen.

De fraai gemetselde tongevel van de ingangspartij, de gemetselde boogfriezen der torens, het spietorentje aan de binnenplaats, spreken van een tijd waarin kracht en smaak gepaard gingen.

Het doel van de torens is reeds ter sprake geweest.

De achttiende eeuwse geschiedvorser Gerard van Loon, geeft een verklaring voor de aanwezigheid der torens op andere gronden.

De eigenaars van deze kastelen, aldus van Loon, bezaten een adellijke rang en voelden zich daardoor verheven boven de andere inwoners.

Dit brachten zij tot uiting door middel van torens.

Deze werden echter weer met de grond gelijk gemaakt, wanneer de kasteelheer een zware misdaad had begaan.

De torens werden voorzien van wimpels en vaantjes, in de gedaante van banderollen, in plaats van weerhaantjes.

De ronde hoektorens, met de kantelen, de dikke hoge muren met de nauwe, naarbinnen toe groter wordende openingen, de regelmatige opzet, wijzen op het laat-middeleeuwse karakter van het kasteel.

Met het voortgaan der eeuwen, veranderde zowel de smaak als de behoeften van de kasteelheer.

De sterkte, was niet alleen nog een sterkte, waarin men zich alleen terug kon trekken tijdens de vele aanvallen, maar veranderde geleidelijk aan ook in een comfortabele sierlijke woning, die beter gelegenheid bood gasten te ontvangen, dan een belegerende vijand op te wachten.

De grachten gaven aan deze kastelen nog steeds de nodige beveiliging.

In de nacht van 10 op 11 Februari 1549, 's nachts om twee uur, brak een hevige brand uit in het kasteel.

Tussen enkele schepenakten van Helmond in 1549 op 9 en 12 februari, staat deze gebeurtenis in enkele regels.

Uit deze mededeling de conclusie te trekken, dat wij hier te doen hebben, niet met een gedeeltelijke afbranding, doch met een totaal-brand van het kasteel, en dat het tegenwoordige of derde kasteel van Helmond, niet dateert uit het begin van de vijftiende, zoals de overlevering zegt, maar uit het midden der zestiende eeuw, getuige niet van een bijzondere kijk op de karakteristieke middeleeuwse bouwwijze van dit slot.

Maar het is ook in strijd met verschillende andere feiten, zoals, dat bij de gelegenheid van de restauratie van het kasteel in de jaren 1920- 1922, toen de muren en de zolderingen voor een groot deel van pleister waren, de brandsporen hier en daar tevoorschijn kwamen, doch deze vertoonden zich alleen in dat gedeelte van het gebouw, waarin, zoals we zullen zien, in de bewuste nacht de brand gewoest heeft. Behalve aan de balken en de lateien boven de ramen in de westelijke vleugel, waren ook brandsporen merkbaar aan de lateien van een paar raampjes aan de voorzijde, naast de westelijke toren en aan het deurgebint op de bovenverdieping, tussen de toren en de westelijke vleugel.

De brandsporen hielden geheel op bij de brandgevel in het midden van de westelijke vleugel, vlak bij de trompetters-toren.

Dat juist in dit gedeelte een ferme binnebrand gewoed heeft, waarbij wellicht het dak tenslotte werd vernield, wordt nog bevestigd door een aanbestedingsakte van een gedeelte van het dak van het kasteel en wel meer bepaald dat, waarin later de brandsporen nog zichtbaar waren.

Een paar maanden later werd ook de kap boven de zuidelijke gevel geheel vernieuwd.

In 1602 werd het kasteel door Prins Maurits bezet.

Deze gebeurtenis werd kort daarna in prent gebracht.

Hierop is de stad Helmond in vogelvlucht afgebeeld, omgeven door wallen en grachten.

Een legergroep, komende uit de richting Eindhoven, trekt

daar de Veepoort binnen en langs de Veestraat en over de Markt door de Binderse poort weer naar buiten.

Door de vele oorlogen in het eerste kwartaal van de zeventiende eeuw met muiters, zowel Spanjaarden als Ieren, Konings- en Staatsgezinden, hadden het kasteel en de mooie tuinen veel geleden.

De schade, aangebracht door de in het kasteel ingekwartierde soldaten, was ontzettend.

De eerste grote restauratie van het kasteel vond plaats onder Antoine Uldaricq, omstreeks 1680, geboren graaf van Arberg.

Ook werd er een nieuwe toegangspoort gebouwd.

Reeds een halve eeuw terug, had Alexander van Cortenbach hiertoe plannen gehad en deze ook tendele uitgevoerd, maar door de weigerachtige houding van het stadsbestuur, bleef deze afwerking achterwege.

In dezelfde tijd vond de huwelijksplechtigheid plaats van Albert Joseph, graaf van Arberg, en de erfdochter van het Huis van Cortenbach en haar heerlijkheden.

Bij deze huwelijksverbintenis, werd een schoorsteenstuk geschilderd, waarop de wapens van de beide echtgenoten, alsmede de zestien kwartieren hunner voorouders zijn afgebeeld.

Dit wapenbord siert nu nog de schouw van een der zalen van het Kasteel-Raadhuis.

Ook werden Latijnse spreuken aangebracht tijdens de Franse Revolutie.

Opmerkelijk is, dat zowel het wapenbord als de spreuken tijdens de Revolutie, gespaard zijn gebleven; immers zoals bekend, werd uit huizen, kerken en openbare gebouwen alles verwijderd, wat maar enigszins in strijd was met de leuze:

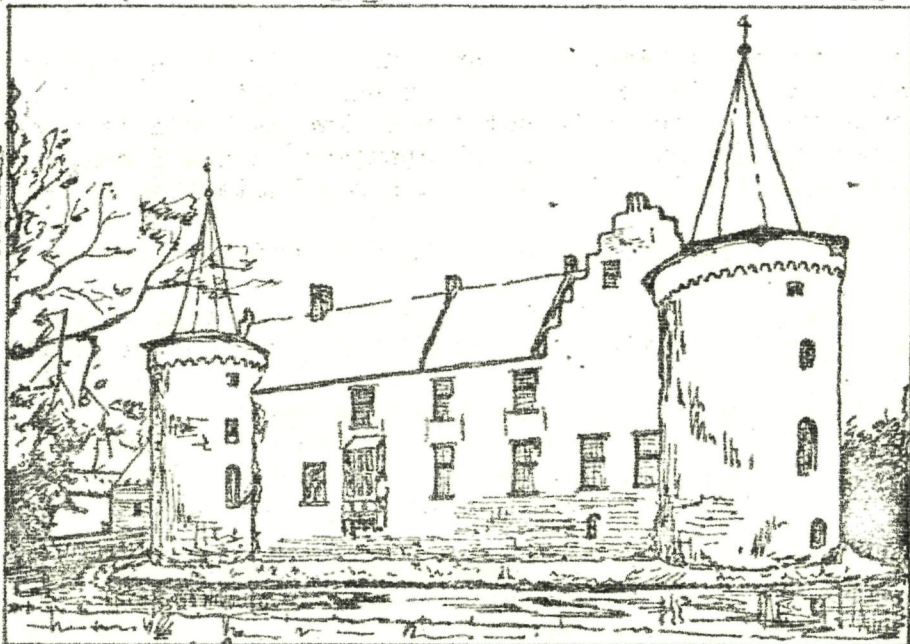
"Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap" van Rousseau.

De Franse troepen hadden Helmond in 1794 bezet.

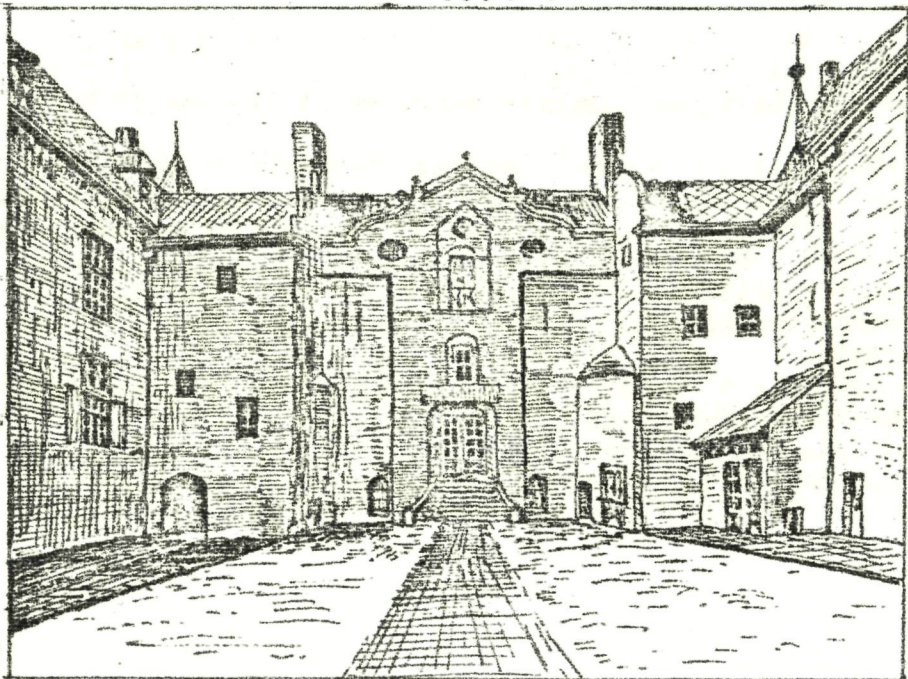
Het kasteel lag vol soldaten.

Op bedde van het veertienjarige zoontje van de toenmalige eigenaar (C.F. Wesselman), vonden de sierraden genade in de ogen van de bevelhebber en bleven ongedeerd.

(Wat betreft het kasteel in het begin van de achttiende eeuw, met de zuidelijke gevel op het binnenplein, tek.4)

Boven : westelijke vleugel, vóór de restauratie van 1922.
 Onder : Zuidelijke gevel op het binnenplein,
 vóór de restauratie van 1922.

De eikenhouten betimmering van de schoorsteen onder het schilderstuk, is pas in de negentiende eeuw aangebracht.

De tegelversiering van het inwendige van de schouw, is pas bij de laatste restauratie in 1922, door middel van tegels naar oude modellen, aangebracht.

Het kasteel vóór de laatste restauratie, wordt omschreven als zijnde, een vierkant gebouw, met een mooie binnenplaats en een ophaalbrug.

Verder bezit het gebouw vier torens en is omgeven door een tuin.

Rondom het geheel loopt de rivier de AA, ter verdediging. Voor het kasteel ligt een mooi hoenderhof, waarachter een grote boomgaard genaamd: le Parch aux Cerfs.

Vervolgens twee grote gebouwen, los vande stallen, waarachter een stroompje dat zijn water betreft uit de AA.

Verder nog twee grote boomgaarden, gescheiden door een grote weg, die liep vanaf het hoenderhof naar een gebouw, dat in 1682 à 1683 werd gebouwd.

Dit gebouw is de tegenwoordige toegangspoort.

In 1781 werd het kasteel door de toenmalige heer, Nicolaus Antonius, graaf van Arberg, aan de heer Carel Frederik Wesselman verkocht, wonende in 1777 te Amsterdam en muntmeester van goud en zilverwerk te Utrecht.

De nieuwe kasteelheer, liet het kasteel geheel opknappen. De mooie plafonds in de zalen van de oostelijke vleugels, door hem aangebracht, zijn bij de restauratie van 1922 op oordeelkundige wijze vanonder een dikke laag kalk te voorschijn gekomen.

Ook herinneren nog enkele fraaie schoorstenen aan de inrichting op het einde van de achttiende eeuw.

Slechts een klein gedeelte was in de laatste jaren bewoond. Deze woonvertrekken waren in de oostelijke vleugel gelegen.

In de achterbouw, bevond zich de witgepleisterde, zo genaamde "Blauwe Zaal", waaraan zich de grote uitgebouwde veranda aansloot, die met een brug over de gracht aan de achterzijde van het gebouw, toegang gaf tot het park.

In de westelijke vleugel was de grote zit- en werkkamer van de kasteelheer geprojecteerd, alsmede het vertrek waar het archief geborgen werd.

Ok bevond zich daar de uitgebouwde erker. (Tek. 7,8,12)

De laatste restauratie in 1922.

Sedert het einde van de zeventiende eeuw, was het bestuur der gemeente gevestigd in een pand aan de Markt in Helmond, welk in het begin tevens dienst deed als herberg.

In de volgende jaren kon dit gebouw, ondanks de vele verbouwingen, geen voldoende ruimte bieden voor de huisvesting der diverse diensten, waarvan verscheidene danook in andere gebouwen moesten worden ondergebracht.

Deze verspreiding der ambtenaren, gevoegd bij de steeds toenemende ontwikkeling van de diverse dienstvakken, deed het gemeentebestuur de noodzakelijkheid inzien van de bouw van een nieuw raadhuis.

Dit bleek niet zo eenvoudig te zijn, en men was nog niet tot een oplossing gekomen, toen bleek dat de Douairiere plannen had, om het voorouderlijk bezit, het kasteel van Helmond te verkopen.

Bij raadsbesluit van 12 april 1920, werd het door de gemeente aangekocht, met het vooropgezette doel, om dit tot raadhuis te verbouwen en in te richten.

Okk de regering hechtte hieraan haar goedkeuring door steun toe te zeggen voor de restauratie.

Aan architect J.W. Hanrath in Hilversum, werd in augustus 1920 met goedvinden van de Rijkscommissie voor de monumentenzorg, opgedragen de plannen te ontwerpen tot restauratie en verbouwing.

Door zijn zorgen, werd in september 1920 een algemene opmeting gedaan van het gebouw, waarnaar zowel plattegronden - als gevel - tekeningen en doorsneden van de bestaande toestand gemaakt werden.

Bij de uitwerking van zijn restauratieplannen, ging de architect van het principe uit, dat het oorspronkelijke cachet van het gebouw zoveel mogelijk bewaard of hersteld moest worden.

Uit een onderzoek, ingesteld op Maart 1921, bleek al direct dat, behalve de kamers op de Bel-étage, en enige vertrekken op de verdieping aan de oostgevel, welke als woon- en

slaapvertrekken gebruikt werden door de laatste bewoners, het gebouw in het algemeen in een vrij vergevorderde staat van verval verkeerde.

Het is begrijpelijk, als men rekening houdt met de grootte van het gebouw, dat de bewoners alleen die vertrekken in orde gebracht hadden, welke zij voor bewoning nodig hadden. De geweldig dikke buitenmuren en de daken waren in het algemeen goed.

Maar de balklagen en vloeren waren merendeels versleten, zodat algehele vernieuwing nodig was.

In de drie grote zalen van de zuidelijke vleugel, o.a., waren de eiken moerbalken van 30 à 40 cm. dikte door middel van trekstangen, aan de dakspanten opgehangen, om algehele doorzakking te voorkomen.

De eerste indruk, voor zover het de Bel-étage betrof, was vrij goed; maar de eerste verdieping, welke ogenschijnlijk de laatste tientalle jaren niet meer gebruikt was, behalve de oostelijke vleugel, verkeerde in een desolate toestand.

Ook wat betreft de indeling, was het een zeer moeilijk probleem om tot een goede oplossing te komen.

Uit de vergelijking van de plattegronden vóór en ná de verbouwing, blijkt al direct de hoofdgedachte van de aangebrachte wijziging.

Vóór de zuidgevel van het binnenplein, werd een hoofdtrappenhuis met hoofdingang ontworpen, terwijl vóór de oostgevel van genoemd plein ook een gang geprojecteerd werd.

De bestaande buitenmuren zouden daar dan binnenmuren worden.

Het grootste gebrek in het oorspronkelijke gebouw, was het gemis aan gangen.

De kamers waren allen toegankelijk de een door de andere. Dit bezwaar was zo goed gevoeld door de bewoners, dat ze door middel van halfsteenmuren, smalle gangen hadden afgenomen van de kamers aan de westvleugel, Bel-étage en van de oostgevel verdieping.

Toen in Mei 1921 met het werk werd begonnen, werd allereerst een onderzoek ingesteld naar de fundering van het

gebouw. Uit een ontgraving aan de voet van de zuid-oost toren, bleek dat de fundering zes meter onder de vloer van de Bel-étage aangelegd was op de zandbodem en in zeer goede staat verkeerde, uitgezonderd het gedeelte dat zich bevindt ongeveer een halve meter boven en ongeveer één meter beneden de grond.

Dit gedeelte was aan de buitenzijde schijnbaar stuk gevroren. Uit de oudste gravure die er van het kasteel gemaakt werd, namelijk door Bouttats in 1602, bleek dat de gracht rechtstreeks tegen de muren aansloot.

De aarden wal die er later tegenaan is gebracht, werd daarom ook nu geruimd; hieruit kon ook het hierboven genoemde metselwerk hersteld worden.

Op het binnenplein werden de twee uitbouwen links en rechts van de hoofdingang gesloopt.

De afkomende stenen werden zorgvuldig schoongemaakt en voor restauratiewerk bewaard.

Toen uit een boring bleek, dat de zandplaat op het binnenplein op ongeveer vier meter onder de waterspiegel lag, werd besloten om de nieuw te metselen muren op houten palen te funderen om eventuele verzakking te voorkomen. Deze palen werden d.m.v. een kleine moterheistelling ingeslagen en hierover een gewapende betonplaat aangebracht direct op de koppen der palen, waarop het trappenhuis en de gangmuren verder gebouwd werden.

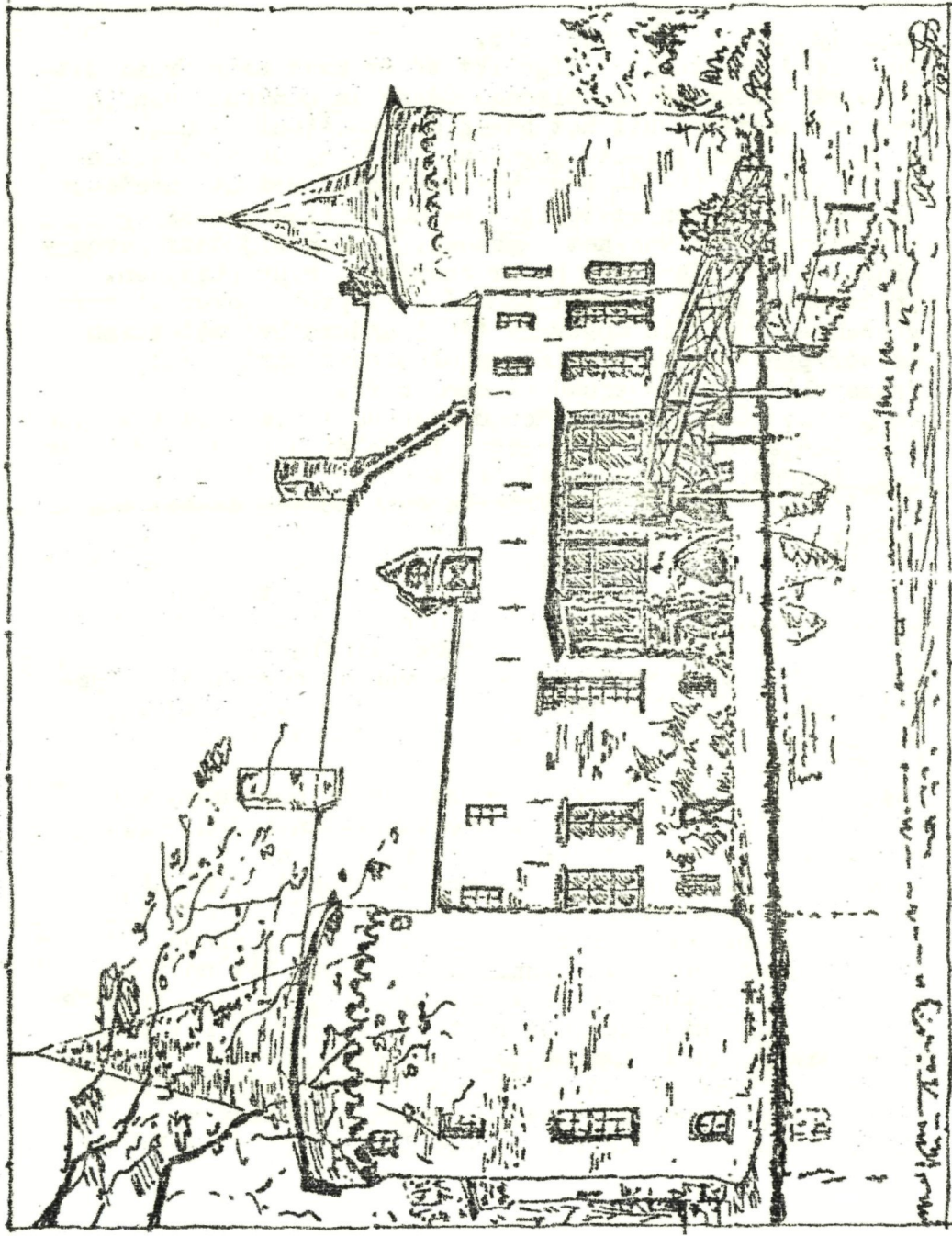
Van deze betrekkelijk diepe fundering werd gebruik gemaakt voor de aanleg van de kelders voor de centrale verwarming en de kolenbergplaats.

De vloeren voor de bedoelde kelders, voor de bordessen, de nieuwe gangen en het platte dak, werden van gewapend beton gemaakt.

Ook de hoofdtrap werd van gewapend beton aangelegd, waarop later dektreden aangebracht werden.

Waar er van afbraak niet voldoende stenen zouden komen, voor de opbouw van nieuwe muren op het binnenplein, was er dadelijk werk gemaakt van het doen fabriceren van bakstenen, welke in overeenstemming zouden zijn met de bouw van het kasteel gebruikte stenen.

De oorspronkelijke muren van het binnenplein, waren

Tek. 8. Achtergevel van het kasteel, voor de rest van 1912.

beprepareerd met cementspecie.

Deze werd plaatselijk afgebikt en er kwam zeer fraai metselwerk tevoorschijn, alsmede de reeds genoemde banden van natuursteen, uit het begin der zestiende eeuw.

Hoewel er geen directe gegevens bestaan, waarin melding wordt gemaakt van de bouw van de mooie, met natuurstenen banden doorsneden westelijke en noordelijke gevel op het binnenplein van het kasteel, kunnen wij deze gevoeglijk omstreeks het begin der zestiende eeuw plaatsen.

In de oude stukken wordt namelijk gesproken over de eerst genoemde muur, die ongeveer één à anderhalve meter van de oorspronkelijke binnenmuur afgebouwd werd en nog "gemeynlijk 't nijwerck" genoemd werd.

In overleg met de Rijks Monumentencommissie werd besloten, deze banden ook aan te brengen in de nieuwe oostgevel van het binnenplein, maar niet in de nieuwe zuidgevel.

Ale dorpels, lateien, dekstenen enz. zouden echter van natuursteen gemaakt worden, waarbij de keuze viel op Enville, een Franse kalksteen, waarvan de goede kwaliteit een zeer duurzame en fraaie natuursteen uitmaken.

Op de opgemeten plattegrond is aan de westzijde van het binnenplein een halfronde uitbouw zichtbaar.

Dit is al wat er overgebleven is van de zogenaamde trompetterstoren, welke vroeger boven het gebouw uitstak, en pas in de tweede helft van de achttiende eeuw afgebroken werd.

Besloten werd deze toren, opnieuw op te bouwen en van een wenteltrap te voorzien, die van betontreden werd gemaakt, welke op het werk gestampt werden.

Tegen deze toren werd de schoorsteen van de centrale verwarming opgetrokken.

Terwijl de funderingen en de muren op het binnenplein opgebouwd werden, werd binnen het gebouw, het nodige sloopwerk verricht, terwijl tevens de later aangebrachte serre aan de zuidzijde met rustieke brug naar het park en de erker aan de westzijde afgebroken werden.

De door de vroegere bewoners aangebrachte binnenmuren, werden afgebroken, kozijnen en ramen uitgebroken, openingen dichtgemetseld, nieuwe deurkozijnen geplaatst.

Door de regelmatige verdeling van de talrijke ramen over de grote muurvlakken, heeft de architect de vroegere sober- en geslotenheid, die het middeleeuwse kasteel kenmerken, weggenomen voor een groot deel.

Ondanks dat, is hij er toch in geslaagd, de indruk van massaalbouw te bewaren.

Voor al de voorgevel is in dit opzicht goed geslaagd.

Ook het effect van de forse hoektoren is bewaard gebleven.

Bij onderzoek bleek dat de meeste plafonds afgebroken moesten worden.

De nieuwe balklagen werden gemaakt van zogenaamde Grey-balken, profiel 32.

In de middenzaal (Raadzaal), werden ze omkleed met eikenhouten platen van 10 centimeter dik, waarop eikenhouten kinderbalkjes van 10x 10 centimeter en een plafond van eikenhouten deeltjes.

In de daarnaastgelegen twee kamers werden de balken bekleed met haringgraatstaal en werd een gestucadoord plafond gemaakt met de moerbalken in het zicht.

De overige plafonds konden merendeels gerestaureerd worden.

Balken en planken werden zorgvuldig schoongemaakt en in de was gezet.

Hier en daar moesten wel een paar nieuwe moerbalken aangebracht worden, terwijl ook een gedeelte kinderbalkjes en planken moest vernieuwd worden, maar het grootste gedeelte kon met oud materiaal hersteld worden.

Om accoustische redenen werd op de planken een laag asfalt papier gelegd waarop een laag klei van 5 à 6 centimeter dikte.

In de twee gelijke kamers van de Bel-etage oostvleugel, waren twee zeer fraaie gestucadoorde plafonds in zuivere stijl van Lodewijk XVI, welke in het einde der achttiende eeuw aangebracht werden.

Door het veelvuldig overwitten, waren de ornamenten bijna niet meer te onderscheiden.

Onder leiding van de heer Alexander uit Den Haag zijn deze, met de geornamenteerde schoorstenen in de oorspronkelijke toestand hersteld en daarna met witte

Matolin verf bestreken.

Zoals bij alle oude kastelen, waren oorspronkelijk aan de buitenzijde alleen schietgaten, terwijl de kamers verlicht werden door ramen, uitkomend op het binnenplein. Door de latere bewoners waren echter overal in de buitenmuren ramen aangebracht, welke niet de minste historische waarde hadden.

Er werd besloten dat deze ramen en kozijnen uitgebroken zouden worden en vervangen door stalen ramen, zonder roede verdeling, om een maximum aan licht door te laten bij een minimum muuropening.

Deze stalen ramen werden "koud" tegen de muur bevestigd dus zonder houten kozijnen.

Ook op het binnenplein, zowel in de oude als nieuwe gevels, werden deze ramen toegepast.

In de ramen werd glas in lood gezet, van gewoon blank glas, gevat in lood van 15 mm. breed voorzien van een stalen kern.

Wit een oogpunt van bezuiniging werden zoveel mogelijk vaste ramen geplaatst.

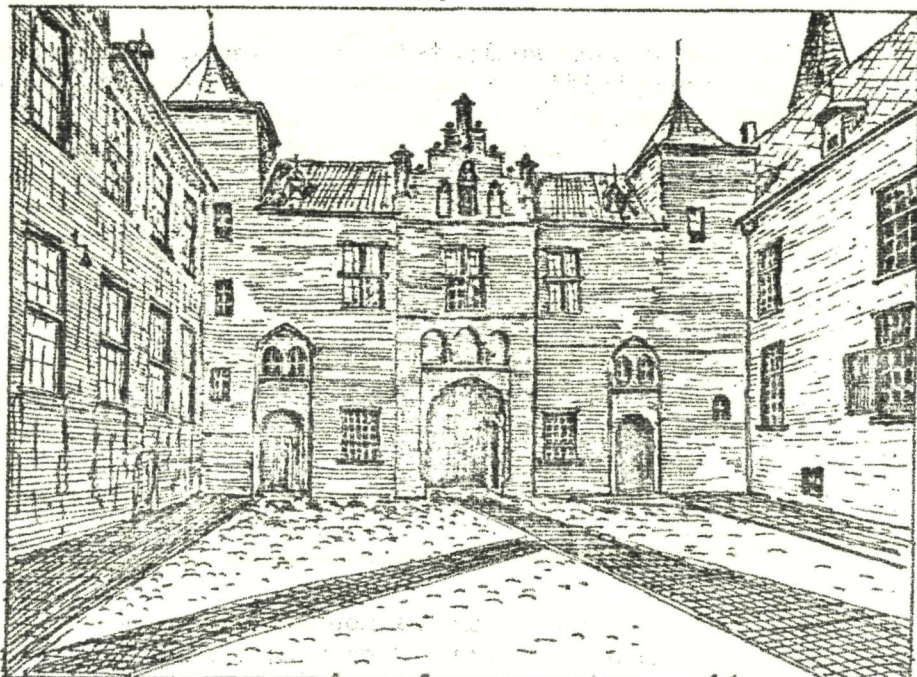
Voor ventilatie werden vallende bovenlichten aangebracht terwijl een gedeelte der onderlichten naar binnen draaibaar zijn en wel zodanig, dat alle ruiten, ook aan de buitenzijde, van binnenuit schoongemaakt kunnen worden. Dit was noodzakelijk, omdat het gehele gebouw in het water staat.

De centrale verwarming, systeem warm water, met natuurlijke circulatie en boven verdeling, wordt gevoed door twee ketels, aangebracht onder het trappenhuis; een ketel van $15\frac{1}{2}$ M2 V.O. en een van $9\frac{1}{2}$ M2 V.O.

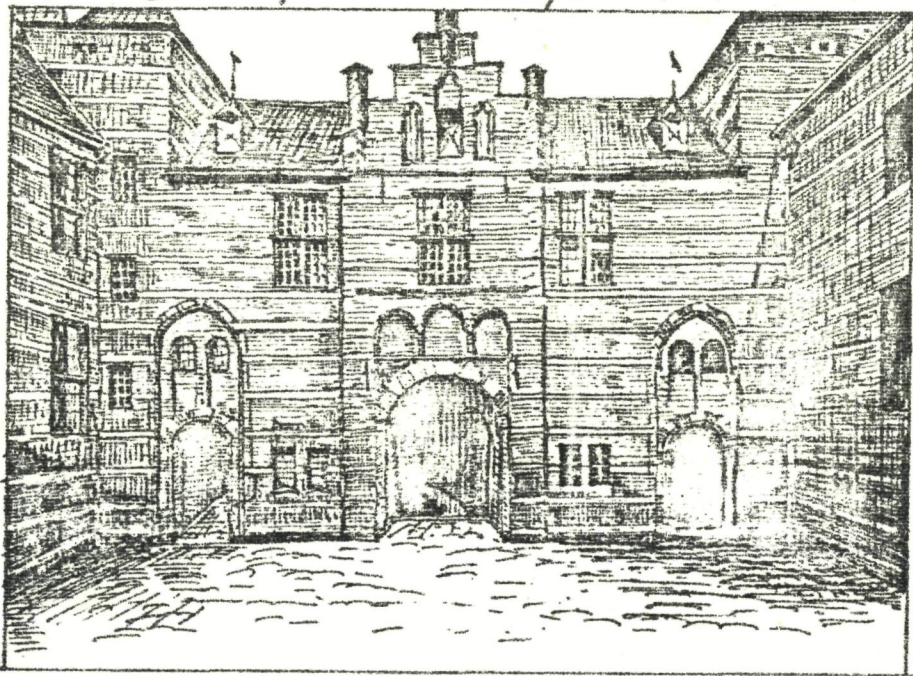
In totaal zijn 103 radiatoren geplaatst, met een gezamenlijke oppervlakte van 380 M2.

Bij het gebruik is gebleken dat de verwarming gelijkmatig is en het brandstoffen verbruik zeer voordelig.

Voor het archief, dat grotendeels ondergebracht is in de nieuwe keldergang aan de oostzijde, is een zogenaamde zomerverwarming aangebracht, om dit archief ook 's zomers goed droog te houden.

Boven: Noordgevel op het binnenplein, vóór de rest. 1922
 Onder: Noordgevel op het binnenplein, ná de rest. 1922

De in deze gangen geplaatste radiatoren, zijn niet alleen op de gewone leiding aangesloten, maar ook op een gasgeyser met automatische vlamregelaar.

Een punt van bijzonder belang was de keuze der vloeren. Na overleg werd besloten in de Raadzaal, Trouwkamers, Burgemeesterskamer, Wethouderskamer en vergaderkamers, een parketvloer aan te leggen van Slavonisch eikenhout, in visgraatverband gelegd, met eenvoudige rand.

Voor de overige kamers bestond het plan, om daar rubbervloeren aan te leggen.

Er rezen echter moeilijkheden in verband met de aan te leggen ondervloeren.

Op de Bel-étage, had deze van beton gemaakt kunnen worden op de kelder gewelven.

Dit was echter niet mogelijk in verband met de leidingen voor centrale verwarming, gas, water, electriciteit, die allemaal tussen de gewelven en de vloer gelegd moesten worden.

Er had dus een droge gladde houten ondervloer aangelegd moeten worden, evenzo op de verdiepingen.

De kosten, verbonden aan deze ondervloer, gevoegd bij de prijs van de rubbervloer, maakte het geheel te duur.

Daarom werd besloten om in alle vertrekken, uitgezonderd de hierboven genoemde, een vloer te leggen van gewoon eiken hout, in plankjes van 80 centimeter lengte en 8 centimeter breedte, de naden verspringend op de balken, die op een onderlinge afstand van 40 centimeter gelegd zijn.

Deze eikenhouten vloeren passen uitstekend in het gebouw bij de witgekalkte muren en zware eikenhouten zolderingen

De parketvloeren zijn in de was gezet, de gewone vloeren in gekookte lijnolie.

In de gang zijn Namense tegels gelegd van 40 x 40 cm. afwisselend zwart en grijs.

Tegen de muren een zwarte plint van 12 cm. hoog.

De treden, zowel van de hoofdtrap als van de diensttrappen in de twee vierkante torentjes, zijn van dezelfde Namense steen, alsmede de bordessen.

Bij de hoofdtrap zijn de stootborden bekleed met zwarte UJ tegels.

Bij de diensttrappen zijn de stootborden gewoon met cement-specie bezet.

De afdekking van de massieve leuning van de hoofdtrap, is van gepolijst marmer "Calcaire dévonien coquillé", waarvan ook de venstertabletten zijn.

In de kelders waren slechts gebrekkige vloeren aanwezig. De meeste kelders moesten enigszins uitgediept worden ; in verband hiermee werden vloeren aangebracht van gegoten asphalt op een ondervloer van platte klinkers in het zand, ten einde alle vocht te weren.

Op de zolder werden vloeren van vurenhouten delen gelegd.

In alle vertrekken is elektrische verlichting aangebracht.

In de hoofdvertrekken zijn oud-Hollandse kaarsenkronen opgehangen, in de gewone bureau-lokalen zijn Helium ornamenten.

In verband met de, vroeger nogal vaak voorkomende, storingen in de stroomleiding door de P.N.E.M. geleverd, werd in de voornaamste vertrekken, vooral die welke tot vergaderkamers dienen, een noodgas verlichting aangebracht, met behulp van passende wandarmen.

Alle deuren zijn van massief Slavonisch eikenhout en voorzien van Lips slopen met serie sluiting.

Het gehele gebouw werd tegen bliksem beveiligd.

wordt vervolgd.

HEEMKUNDE /ORIENTATIE-FIETSTOCHT.

Zondag 13 juni j.l. startten vele enthousiaste heemkundigen met hun familieleden de "puzzeltocht".

Aan de Keizerin Marialaan , het vertrekpunt, ontvingen zij opdrachten en routebeschrijving.

Onder de heerlijke zomers-warme stralen van de zon togen de deelnemers op pad

Na Helmond-Noord "genomen" te hebben ging de tocht via de rulle wegen van Scheepstal naar "de Biezen", in Aarle-Rixtel. In dat prachtige natuurgebied werden de fietsers op een wandeltocht genood, die, verrassenderwijs, bij de verzorgingswagen uitkwam.

Daar was frisdrank te krijgen.

Verder ging het door de Grotelse Heide naar Landgoed "De Bakelse Beemd".

Onderweg waren diverse vragen te beantwoorden, die grote oplettendheid van de "puzzelaars" vereisten.

Eindpunt was café "Dennenlucht" aan de Bakelseweg, waar, zij het met grote tijdsverschillen, alle deelnemers aankwamen.

De opdrachten werden hier door de jury beoordeeld, waarbij uiteindelijk de familie Senders met de hoogste score uit de bus kwam. Hulde !!!!

Een zeer geslaagde tocht, zeker ook dankzij de ijverige organisatoren en het verzorgingsteam.

Een soortgelijk evenement zal, bv. in het najaar, zeker opnieuw zijn weerklank vinden bij de heemkundelieden !!!

Jos Senders.

